

Liszt Ferenc második Beethoven-kantátájához

LISZT Ferenc alkotóművészi hagyatéka két olyan kompozíciót is magában foglal, amelyet a szerző Ludwig van BEETHOVEN emlékére alkotott. Mindkét mű szóló-énekhangokra, vegyeskarra és nagyzenekarra szánt kantáta. LISZT az első Beethoven-kantátát a bonni Beethoven-emlékmű 1845-ben történt felavatása alkalmából, O. L. B. WOLFF jénai professzor szövegére komponálta.¹ A második Beethoven-kantáta negyedszázaddal később, az 1870. évi Beethoven-centenárium alkalmára készült.² Ez utóbbi mesterkéltszövege Adolf STERN irodalomtörténész-től való, néhány betoldással Ferdinand GREGOROVIVUS kultúrtörténész tollából.

Mint műalkotás, egyik Beethoven-kantáta sem bizonyult LISZT időtálló alkotásának.³ Ettől függetlenül nemzetközi érdeklődésre tarthat számot, hogy a második Beethoven-kantáta anyagához tartozó Liszt-kéziratok egyikét a budapesti Országos Széchényi Könyvtár zenetörténeti gyűjteménye őrzi. A kézirat jelzete: Ms. mus. 261, ami eddig LISZT „Faust”-szimfóniájának zongorakivonataként volt katalogizálva.⁴

SOMFAI László újabb, idevágó kutatásai során megállapította, hogy ez a kézirat nem a „Faust”-szimfónia, hanem a második Beethoven-kantáta zongorakivonatának egy része.⁵ A téves katalogizálás onnan eredt, hogy amikor a kézirat 1911. április 25-én vétel útján a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába került, akkor vele együtt került megvételre a „Faust”-szimfónia első, 1854-ben befejezett verziójának 40 levélnyi, ugyancsak LISZT kezétől eredő partitúrája is. Mindkét kézirat Sophie MENTER tulajdona volt,⁶ akit maga LISZT zongoraművészetének egyetlen törvényes női örökösének aposztrofált.⁷

¹ „Festkantate zur Enthüllung des Beethoven-Denkmales in Bonn”, Raabe-katalógus 537. sz.

² „Zur Saecular-Feier Beethovens”, Raabe-katalógus 538. sz.

³ Lina RAMANN tapintatos méltatása (*Franz Liszt als Künstler und Mensch*, II. köt. 2. r., Leipzig: 1894, 467. l.) voltaképpen csak a bevezető részt mint hangszerezési teljesítményt emeli ki. August GÖLLERICH (*Franz Liszt*, Berlin: 1908, 120. l.) úgy véli, hogy a mű választékos zenei szépségeit új szöveg alkalmazásával meg lehetne menteni; továbbá sajnálkozva megállapítja, hogy a hangversenyek vezetői — az egy Hans RICHTER kivételével — nem vettek tudomást a műről.

⁴ LAVOTTA Rezső, *Zenei kéziratok II: Kéziratzeneművek*, Budapest: 1940, 116. l.: „Liszt, Franz: Eine Faust-Symphonie. Clavier-Auszug. Eredeti kézirat. 4 lev., 2 r. A 4. lev. hátoldalán kelteztve: 26 Janvier [18] 70. Villa d'Este. F. Liszt.”

⁵ A kézirat katalogizálásának helyesbítésére KECSKEMÉTI István hívta fel a figyelmemet.

⁶ Kézirattári Növedéknapló, 1911. évi 22. tételszám.

⁷ Idézi PRAHÁCS Margit, *Franz Liszt, Briefe aus ungarischen Sammlungen*, Budapest 1966, 361. l., 257. sz. levél 1. jegyzete. — S. MENTER (1846—1918) 1877-ben költözött Budapestre.

Peter RAABE Liszt-monográfiája a művek katalógusában⁸ a második Beethoven-kantátának ezt a zongorakivonatát nem is említi. Ellenben utal arra, hogy a mű zongorakivonatának hiányos autográfja szerepel Wilhelm HEYER kölni zenetörténeti gyűjteményének Georg KINSKY által szerkesztett katalógusában.⁹ A kölni kézirat KINSKY által leírt könyvészeti adatai már külsőleg is arra utalnak, hogy az összetartozik az OSzK-ban őrzött kézirattal.¹⁰ A budapesti kézirat a mű végleges verziójának azon a helyén zárul, ahol a kölni kézirat folytatódik. A két kézirat tehát a második Beethoven-kantáta zongorakivonatának két összetartozó része.

A kettő együtt mégsem teljes. Nem szerepel bennük a mű zenekari bevezető része, ami nem más, mint BEETHOVEN op. 97, B-dur zongoratriójából a variációs formájú lassú tétel remekművű hangszerezése, de hiányzik az ezt követő átvezetés is, mely BEETHOVEN op. 106, B-dur („Hammerklavier”) zongoraszonatájából a lassú tétel megnyitását idézi. A budapesti kéziratrészt kezdete csonka: az első, kórusra és zenekarra szánt szakasz (Allegro, Esz-dur) 35. ütemével kezdődik. Befejezése viszont véglegesnek látszik: a „melodischer Prophet” (!) szöveg után, a tétel 538. ütemében kadenciával végződik. Liszt e kézirat utolsó oldalán 26 ütemet áthúzással törölt és helyette a lap alján csillaggal jelzett, 14 ütemnyi betoldást írt. — A kölni kéziratrészt a „Propheten ergründen das ewige Wort” szövegű szakasszal kezdődik, ami a mű végleges formájában közvetlenül csatlakozik a budapesti kéziratrészt lezáró kadenciához. KINSKY közléséből tudjuk, hogy a kölni kéziratból hiányzik a mű utolsó, harmadik részének 149—175. üteme, valamint a 415. ütemtől a 467. ütemben levő befejezésig terjedő szakasza.

A budapesti kéziratrészt eredeti, piros ceruzás 4-es számmal jelzett oldalán LISZT grafitceruzás kézírásával álló „Clavier-Auszug” jelölés némileg ellentmond a kölni kéziratrészt KINSKYTÓL eredő „Entwurf . . . im Klavier-Auszug” meghatározásának. Egyik kéziratrészt sem felel meg az „Entwurf” fogalmának, mert egyik sem foglalja magában, de még csak nem is jelzi a vokális szólamok anyagát, sőt ez utóbbiak hangszerek nélküli ütemeinek a helyén csak a megfelelő számú ütemnyi szünet van feltüntetve. A mű nyomtatott zongorakivonatával¹¹ való egybevetésből kiténik, hogy mindkét kéziratrészt a zenekari szólamok zongorakivonatának a vázolata.¹² LISZT ezt valószínűleg azért készítette, hogy egyrészt rögzítse és ujjrenddel, valamint pedáljelzésekkel lássa el a zongoraszerű megoldásokat, másrészt jelezze a zongorakivonatban külön vonalrendszerre kerülő zenekari hangszerek szólamait („Horn”, „Harfe und Blasinstrumente”, „Trompett”, „Violinen”).

Különösnek látszik, hogy a budapesti kéziratrészt anyaga kadenciával zárul, és utána olyan részletes keltezés és névalírás áll, amelyet LISZT a művek befejezésénél szokott írni. Talán nem alaptalan annak a feltételezése, hogy LISZT a mű harmadik részét csak 1870. január 26-a után csatolta az addig elkészült részhez. A harmadik rész ugyanis az előző részekkel fennálló tematikus

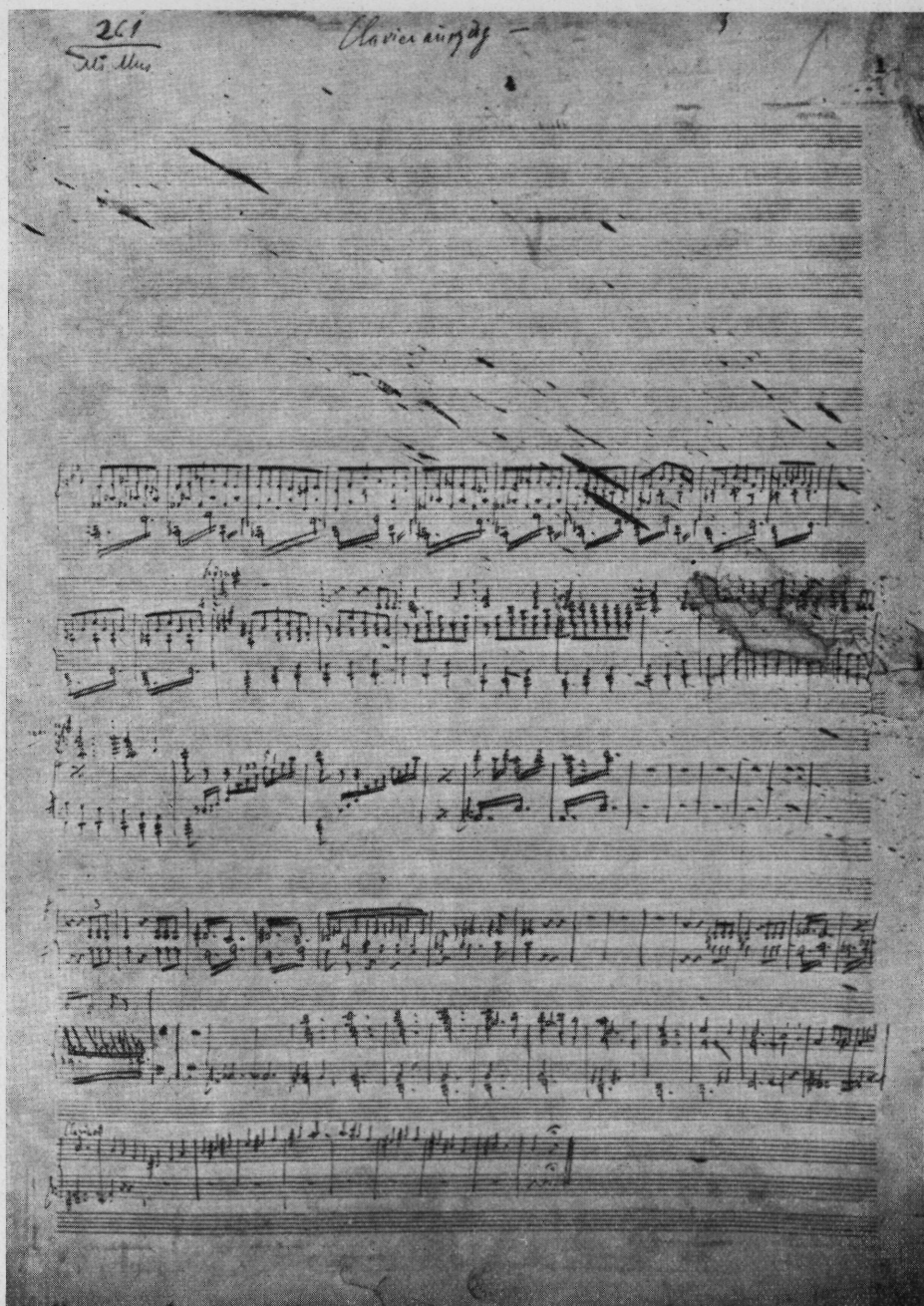
⁸ P. RAABE: *Liszt's Schaffen*. Stuttgart és Berlin 1931, 334. l.

⁹ G. KINSKY: *Katalog des Musikhistorischen Museums von W. Heyer in Köln*. IV. kötet, Köln 1916. 1587. szám. — Az ott leírt kéziraton se cím, se aláírás nincs.

¹⁰ Az OSzK-beli kézirat álló formátumú, 30 soros vonalozású, 42,2 : 29 cm méretű kottapapíron áll. A kölni kézirat adatai csupán a méret tekintetében térnek el (43,8 : 29,6).

¹¹ C. F. KAHNT kiadása, Leipzig. Lemezszám: 1360.

¹² Itt jegyezzük meg, hogy a budapesti kéziratrészt anyaga a nyomtatott zongorakivonat 60. l. 3. ütemével kezdődik és a 127. l. utolsó ütemével zárul.

1. ábra. Liszt 2. Beethoven-kantátája zongorakivonat-vázlatának első kottás lapja.
Eredeti kézirat. (Orsz. Széchényi Könyvtár, Ms. mus. 261.)

The image displays a page of handwritten musical notation, identified as the final page of the piano accompaniment sketch for Liszt's 2nd Beethoven cantata. The score is written on ten staves. The notation is highly detailed and includes numerous annotations, such as corrections, deletions, and performance instructions. Key markings include 'Poco cresc.' at the top left, 'Volo' and 'Volo' written above the staves, and 'Cresc.' written below. The music features complex rhythmic patterns and dynamic markings. The page is marked with a large 'X' at the bottom right, indicating the end of the sketch. The handwriting is dense and shows signs of being a working draft.

2. ábra. Liszt 2. Beethoven-kantátája zongorakivonat-vázlatának utolsó kottás lapja.
Eredeti kézirat. (Orsz. Széchényi Könyvtár, Ms. mus. 261.)

kapcsolatok ellenére a mű legkevesbé egységes, kissé egyvelegszerű fináléja, melynek ráadásul a szövege sem mondható éppen vonzónak.¹³

KINSKY a kölni kéziratréz leírásában megemlíti, hogy annak mindkét levelén égésből eredő sérülés mutatkozik. Ugyanó utal arra, hogy Olga JANINA, LISZT egykori tanítványa, az 1871. évi budapesti kínos szereplése után a nála volt Liszt-kéziratok egy részét elégette. Ebből arra lehet következtetni, hogy a kölni kéziratréz addig O. JANINA tulajdona volt.

Talán szintén nem túlságosan merész feltételezés, hogy LISZT a második Beethoven-kantáta vázlatos zongorakivonatát a mű ősbemutatója¹⁴ és ki-nyomtatása után, de még 1870 őszén Szekszárdon személyesen osztotta meg S. MENTER és O. JANINA között.¹⁵

A kölni kéziratréz jelenlegi hollétééről nincsenek adataink. A Heyer-gyűjteményhez tartozott kéziratokat 1927-ben elárverezték. Remélhető, hogy talán e híradás nyomán a kézirat két részének a tulajdonosai kölcsönösen tudomást szereznek egymásról.

ZOLTÁN GÁRDONYI

Zu Liszts zweiter Beethoven-Kantate

Unter den Liszt-Eigenschriften, die in der Musikhistorischen Abteilung der Nationalbibliothek Széchényi Budapest aufbewahrt sind, befindet sich ein skizzenhafter Klavierauszug, der als zur „Faust-Symphonie“ gehörig gegolten hat. Das Autograph trägt die Signatur Ms. mus. 261 und ist am Schluß gleichfalls eigenhändig vom 26. Januar 1870 in der Villa d'Este datiert. László Somfai hat als erster festgestellt, daß diese Handschrift nicht zur „Faust-Symphonie“, sondern zu Liszts zweiter Beethoven-Kantate gehört. Die bisherige irrtümliche Katalogisierung des Klavierauszuges erklärt sich einigermaßen mit der Tatsache, daß derselbe zusammen mit der Partitur der „Faust-Symphonie“ (frühere Version) im Jahre 1911 aus dem Besitze Sophie Menters durch das Ungarische National-Museum käuflich erworben wurde.

Diese Kantate hat Liszt um die Jahreswende 1869–70 zur Säkularfeier Beethovens auf den Text von Ad. Stern (mit einigen eingeschobenen Versen von Ferd. Gregorovius) komponiert. Die Budapester Handschrift enthält den Klavierauszug des zweiten Teiles der Kantate erst von dessen 35. Takt an und ist vor dem Beginn des (offenbar nachträglich hinzukomponierten) dritten Teiles regelrecht abgeschlossen. Chor- und Sologesang-Stimmen sind nicht inbegriffen, dagegen sind markante Instrumental-Einsätze besonders angemerkt. Auch Fingersätze und Pedalbezeichnungen sind vorhanden.

Laut dem 1916 gedruckten, von G. Kinsky redigierten Katalog der Musik-Autographen der ehemaligen Heyer-Sammlung (Köln) existiert ein in allen Zügen ähnliches, ebenfalls unvollständiges Manuskript vom letzten Teile dieser Kantate. Hoffentlich wird diese Mitteilung die gegenseitige Kenntnisnahme seitens der gegenwärtigen Besitzer der beiden Teilmanuskripte herbeiführen.

¹³ A zenei anyag motívumai között az eddig említettekén kívül BEETHOVEN III. szimfóniájának első tételéből vett témák, továbbá a „Wie schön leuchtet der Morgenstern“ korál egyes dallamsorai is szerepelnek. Ez utóbbira utal a budapesti kéziratréz utolsó oldalán olvasható tempójelzés: „Sehr langsam (Tempo des Chorals)“ – A szöveg végzavai: „Heil Beethoven! Beethoven Heil!“

¹⁴ 1870. május 29, Weimar, Hoftheater. P. RAABE idézett monográfiája szerint (I. köt. 216. és 305. l., II. köt. 334. l.) LISZT, KINSKY adata szerint MÜLLER-HARTUNG vezényelt. Kétségtelenül LISZT vezényelte a mű pesti bemutatóját 1870. december 16-án. (PRAHÁCS M. i. m. 461. l.)

¹⁵ A szekszárdi együttlét érdekes részleteire vonatkozólag itt csak utalunk egyrészt PRAHÁCS i. m. 347. l. a 193. és 194. sz. levél jegyzeteire, másrészt HADNAGY Albert és PRAHÁCS M. cikkére a *Tanulmányok Tolna megye történetéből* II. kötetében. (Szekszárd: 1969, különösen 249–250. l.)